

WAGNERIANA CATALANA N° 17 ANY 2002

TEMA 1. VIDA DE WAGNER. BIOGRAFIA, ANÈCDOTES...

TÍTOL: INFLUÈNCIA DE LES MUNTANYES SUÏSSES EN LA VIDA I L'OBRA DE RICHARD WAGNER

AUTOR: *Georges Schürch*

Resum de la conferència donada al Cercle Richard Wagner Annecy-Savoie, el dissabte 13 de gener de 2001, pel Sr Georges Schürch, president del Cercle Romand Richard Wagner, de Ginebra

Quan Richard Wagner va fugir de Saxònia, el 17 de maig de 1847, el *Dresdner Anzeiger* publicà l'ordre d'arrest llançat contra el mestre de capella reial, tenia previst travessar Baviera i Suïssa per a conquerir París. En primer lloc va estar breument a Weimar, des d'on Liszt organitzà la seva fuga cap a Suïssa. Després d'un rocambolesc viatge, dotat de passaport caducat i fals a nom d'un tal Christian Adolf Widmann de Jena, Richard Wagner posa els peus sobre el pont d'un vaixell a vapor –primer contacte legal amb el sòl suís-, que li fa travessar, amb un clima suau i primaveral (som al 28 de maig), el llac de Constanza des de Lindau a Rohrschach. El panorama grandios dels Alps glaronesos, en els quals el sol feia brillar els cims encara nevats, proporcionà a Wagner un intens sentiment de seguretat i assossegament.

Wagner arriba a Zurich en diligència i des d'allà a París, el primer de juny. La seva estada a la capital francesa fou infructuosa

les personalitats a qui pot encomanar-se no sembla que poguessin exercir cap influència a favor seu. Una trobada amb Meyerbeer segellà la seva total incomprensió recíproca i a sobre, es declarà una epidèmia de còlera. El 6 de juliol, Wagner era de tornada a Zurich.

L'any 1849 la Suïssa moderna acabava de néixer. La primera Constitució federal data de 1848. Seguia a nombrosos conflictes polítics i religiosos, que agitaren els cantons durant força anys (una guerra civil oposà fins i tot els cantons protestants i els cantons catòlics entre 1845 i 1847).

Zurich no tenia més de 20.000 habitants, però era el centre cultural de Suïssa. El contacte

privilegiat de Wagner en aquesta ciutat se centra en un músic anomenat Alexandre Müller, a qui conegué a Würzburg i que ràpidament li presenta nombroses personalitats zuriqueses, cultivats alts funcionaris, un savi germanista, músics per descomptat, un poeta i també un advocat de nom Bernard Spiry, ni més ni menys que l'espòs de Johanna Spiry, autora de la famosa història de Heidi. En aquesta societat de la "gentil ciutat de Zurich", Richard Wagner no triga a brillar. L'elevació dels seus temes, les seves idees exaltades, el seu carisma, atreuen l'estima dels bons burgesos zuriquesos... que no sempre copçaven tot allò que ell volia dir...!

Richard Wagner resta a Zurich des de 1849 a 1859. Escrigué molt: "L'Art i la Revolució", "Wieland el Ferrer" (esbós), "Aquiles" (esbós) "L'Obra d'Art de l'Esdevenidor", "Art i Clima", "Un teatre a Zurich", "Una comunicació als meus amics", "El Judaisme a la Música", "Els Wibelungs", "La Història segons la llegenda", etc.

Fou un període al llarg del qual es trobà constantment tocat financerament i, sovint, pertorbat sentimentalment. Les relacions amb la seva esposa Minna patiren alts i baixos incessants.

Minna el retrobà el setembre de 1849. La va anar a buscar en arribar en vaixell a Rohrschach després d'haver partit de Rapperswil i haver atravesat a peu "la cèlebre i riallera regió de Toggenburg, passant per Appenzell i arribant a Rohrschach, gairebé 90 km.(1)

Acompanyava Minna la seva "germana" Nathalie –és a dir, la filla de pare desconegut que havia tingut abans de casar-se amb Wagner -, el gos Peps i el papagai Papo. Richard Wagner escrigué: "...vaig experimentar una certa emoció quan vaig veure desembarcar aquella extranya família, la meitat de la qual la constituïen bèsties. Vaig ser molt feliç de tornar a veure el gos i l'ocell" (idem).

L'exili de Richard Wagner a Suïssa va estar ple d'aventures i desventures: ruptures i reconciliacions amb Minna, episodi dramàtic amb Eugénie Laussot, idil.li amb Mathilde Wessendock, concerts (a Suïssa i a l'estranger, particularment a Londres), i representacions d'òpera que dirigeix, redacció i edició del text complet de l'Anell del Nibelung; composició de l'Or del Rhin i de La Walkíria, inici de Sigfrid, redacció i composició de Tristany i Isolda, esborrany de Parsifal, nombrosos problemes de salut (crisis d'erisipela), etc. Enfrontat a totes aquestes vicissituds, Richard Wagner va prendre gust per les excursions que feia sol o amb amics escollits per les muntanyes helvètiques. Aquestes excursions li proporcionaven moments de pau, de repòs, de serenitat. Wagner, el brillant xerraire, el conversador incisiu, el proselitista carismàtic, necessita retrobar-se regularment sol amb l'aire pur, cara a cara amb les parets rocoses més impressionants i dominant les verdes valls després d'haver pujat a

qualsevol cim. Res no li plau més que travessar corriols i senders gairebé impracticables, assolir l'indret més amagat i salvatge d'una vall, contemplar la massa enorme d'una alta muntanya, retirar-se a un lloc solitari i experimentar l'estranya sensació de desaparèixer del món, refusar de conquerir un cim per a obtenir la satisfacció de respirar a ple pulmó l'aire vivificant i revitalitzador.

Caminador infatigable, turista temerari, Richard Wagner descobreix els llocs que comencen a atreure, abans que es converteixin amb els "cal veure" propis dels turistes de massa, els llocs més típicament helvètics, les vistes que més tard publicaran les postals més representatives de la Suïssa turística: el Säntis a Appenzell, (des del cim del qual es veuen sis països: Suïssa, França, Alemanya, Itàlia, Àustria i Liechtenstein), el Rigi a Lucerna, el Cervino a Zermatt, el llac dels Quatre Cantons, el massís del St Gotard, els Grisons i Saint Moritz, etc. Cal tenir en compte que en aquella època, tots aquests llocs eren molt menys accessibles que no pas actualment i que els allotjaments disponibles pels passejants i excursionistes ni de bon troç eren tan confortables com els que hi ha hores d'ara. La capacitat de caminar de Wagner ens deixa astorats. Ell no dubta d'anar des de Zurich a Rohrschach (més de 100 km) envoltant la vall de Toggenburg i el cantó de Sant Gall, per tal de trobar-se amb el seu amic Theodor Uhlig i, junt amb ell i Karl Ritter, travessar el cantó d'Appenzell per abastar el Säntis (2503 m). Sempre a peu i sempre amb Uhlig, marxa de Brunnen, rodeja el llac dels quatre Cantons per remuntar la vall de l'Engelberg i després retrobar la vall de Reuss, abans d'enfonsar-se en la Vall Madéran a la vessant sud dels Alps uranesos. Molts dies d'excursió en els quals es parla tant de "L'Obra d'Art de l'Ésdevenidor" i de "L'Art i la Revolució" com dels problemes que engendra la combinació dels temes en Beethoven!

Richard Wagner estima el contacte amb la natura i a Hulig no li costa gens fer-li veure els aventatges de la hidroteràpia. Exaltat, Wagner passa 9 setmanes a Albisbrunn, a uns 20 km de Zurich, on gràcies als banys sulfurats, pot alternar les suades més abundants amb els banys més glacials, fer passejades ràpides a l'alba fresca, abstenir-se de prendre excitants com ara el vi el tè, i el cafè, horroritzar-se pel deteriorat estat de salut dels seus companys de cures, avorrir-se d'allò més en el curs de les inacabables vetlladesconsagrades al "whist", aprimar-se de manera terrorífica, perdre els nervis i adonar-se que la cura no ha servit per a res. Tanmateix, va ser entre els vapors dels banys que va concebre el pla general de la seva Tetralogia, "una gran festa dramàtica" comprenent tres drames; "La Walkíria", "el jove Sigfrid" i "la mort de Sigfrid", precedit tot això d'un gran pròleg: "el robatori de l'Or del Rhin". Una altra

influència, també de carregada conseqüència : “Aquesta vida extremadament ascètica en una cambra monacal va fer néixer en mi, per reacció, el desig d’un confort refinat, que amb el pas dels anys es tornà obsessió. M’agradava imaginar-me una casa ornada amb gust on hi pogués produir amb comoditat les meves obres artístiques”(id obra citada pag 302) el luxe de Wahnfried com a reacció a l’austeritat d’Albisbrunn!

La primavera següent, Wagner retroba la serenitat instal·lant-se per un cert temps sobre el flanc dels turons que emmarquen Zurich, tenint a la vista “el panorama dels Alps i del llac”. No podem silenciar l’increïble periple realitzat entre el 7 de juliol i el 5 d’agost de 1852. Sortí sol des d’Alpnach, prop del llac dels Quatre Cantons i travessà per itineraris poc frequentats la Vall d’Hasli i arribà a l’hospici de Grimsel (2164 m). Des d’allà, amb un guia amb cara de patibulari (Richard s’assabentà més tard que aquest personatge no havia pogut evitar la mort de dos turistes en una altra excursió i acabà incendiant l’hospici de Grimsel!), que li va fer travessar pel dret immensos camps de neu, Richard s’enfilà al Sidelhorn (2362 m), contemplant “el món dels gegants dels Alps Bernesos i el panorama dels Alps italians amb el Montblanc i el Mont Rosa”. Havent baixat a Obergestelen, i després de dos dies de repòs, sempre amb el mateix guia, efectua l’ascensió a la gelera de Gries (2479 m) i conflueix en la vessant meridional dels Alps. Esgotat, ha de patir les riotes del seu guia. Picat en el seu amor propi, Richard es llança – i aquesta vegada és el guia qui no el pot seguir- i escala les parets de gel, travessa, menyspreant tot perill les esquerdes tot just cobertes per la neu i aterra a la vall italiana de Formazza. En poques hores passa dels deserts gelats als paisatges de molsa i líquens, als boscos d’avets i de pícees. Un cop arribat a Formazza, es conforta menjant un rostit de marmota i descansa. Havent acomiadat el seu guia, se’n va sol a través d’estrets passos rocosos per arribar a Domodossola i descobrir la vegetació meridional. És a Fiacre que retroba la riba del llac Major. Després de visitar les illes Borromees continua, rodeja el llac Major, remunta per Locarno fins Bellinzona, i a Luano hi arriba amb una calor abruçada i esgotat de nervis, fins al punt que ha de reposar uns dies, alternant l’abatiment i l’excitació. A Lugano vénen a veure’l dos amics i la seva dona. Els porta a les illes Borromees (en vaixell!) Amb Minna, però en cotxe hipomobile, travessa el Simplon, baixa el Valais, passa de Martigny a Chamonix i visita, a peu, la glacera i La Flegère. Quan baixen de La Flégère és quan Minna es torça el peu. La parella es dirigeix aleshores a Zurich, passant per Ginebra.

Segurament, el contacte amb la natura grandiosa estimula la seva imaginació creadora i l’incita a acabar la seva obra poètica. En efecte, és en els darrers mesos de 1852 que enllesteix el

poema de la Tetralogia. Tanmateix no es decideix a compondre. Li cal encara una excursió al llac dels Quatre Cantons, en companyia de Liszt, una cura a Saint Moritz (durant la qual efectua nombroses petites excursions per les valls glacials que condueixen a Itàlia), un viatge a Itàlia (on a La Spezia, mort de fatiga i cremant de febre, té la revelació del preludi de l'Or del Rhin), un viatge a Bassilea i a París, perquè finalment es torni a posar a compondre. Som a l'1 de novembre de 1853. Pràcticament no ha compost res des de l'acabament de Lohengrin el 28 d'abril de 1848. Han passat cinc anys i sis mesos! Molt més tard, l'any 1871, en "l'Epílog explicant els fets i els esdeveniments que van acompanyant la realització del Festival escènic de l'Anell del Nibelung, fins l'aparició del seu poema," escriu:

"Final de 1853, inici 1854, vaig reprendre amb alegria la meua tasca de compositor que havia abandonat des de feia 5 anys; em vaig posar, doncs, a escriure la música sobre el poema del qual n'era l'autor. En consagrar-me a l'Or del Rhin, vaig seguir immediatament la nova via per la qual desitjava dirigir-me, o sigui, trobar en primer lloc els motius inicials que, extrets de les fonts de la natura, em permetrien un desenvolupament individual, capaç d'afirmar les passions responsables d'una acció fortament tributària del caràcter del qual dependria la forma de l'obra. La frescor inherent a la natura esdevingué el suport de la meua inspiració que estimulada sens parar per una atmosfera d'alta muntanya, em permeté seguir el meu treball obstinat fins a la primavera de 1857 i influencià fortament la composició de la música de l'Or del Rhin, la Walkíria i la major part del Sigfrid.

Richard Wagner reconeix que la natura ha mantingut constantment la seva inspiració i molts moments de la Tetralogia n'aporten la demostració, per exemple: la transició orquestral entre la primera i segona escena de l'Or del Rhin (passatge extraordinari que ens condueix des del fons tumultuós de l'abim a la "Frische Luft" del cim des d'on es contempla el Walhala); la magnífica tempesta de l'Or del Rhin provocada per **Donner** o també la introducció del tercer acte de Sigfrid, que il·lustra de meravella una marxa penosa, sota la tempestat a través d'un terreny accidentat. A propòsit d'aquest darrer exemple, assenyalarem les instruccions que figuren en el llibret: "Nit, tempesta i vent, llamps i trons; després que la tempestat s'ha allunyat, es veuen encara llampecs i núvols, que s'encreuen". De ben segur, Wagner descriu aquí tant la lluita de l'home contra el seu destí com la del caminant contra els elements naturals desencadenats.

Richard Wagner no només va restar impressionat pel caràcter que pugui semblar hostil de la muntanya, sinó també pels seus aspectes idíl·lics. I aquests aspectes idíl·lics els troba certament a la vora del llac dels Quatre Cantons. La grandiositat del paisatge, la bellesa del

panorama, la serenitat dels llacs constituïren un antídoto a la tristesa que l'aclaparava, i a les dificultats de tota mena que en aquesta època (finals dels anys 1850) eren nombroses: la trobada amb Otto Wessendonck va poder fer creure a Wagner que les seves preocupacions s'arreglarien, si no hagués estat que Minna evidentment es va disgustar per les relacions del seu espòs amb Mathilde i va provocar disputes i escàndols abans que ella se n'anés. Otto acabà obrint els ulls i Richard va haver d' abandonar l'Asil. Se n'anà a Venècia, però que trista és Venècia a l'hivern (l'hivern de 1858-59) i per a comble, l'ambaixador de Saxònia a Venècia (possessió austríaca) intentava fer expulsar aquest proscrit, el qual afortunadament tenia passaport suís!

Richard decideix refugiar-se a Lucerne. Recorda : “quan vivia a Zurich, va ser en les passejades pel llac dels Quatre Cantons on vaig trobar els més sans i frescos consols.”

Quan Wagner arriba a Lucerna a principis del mes d'abril de 1859, la seva situació és catastròfica: la seva dona l'ha deixat, no té més contacte amb Mathilde Wessendonck, Otto no l'ajuda financerament, la pensió que rebia de la família Ritter li és retirada, l'edició del “Vaixell Fantasma”, de “Tannhauser” i de “Lohengrin” no cobreix els deutes que ha contret amb el seu editor; el Gran Duc de Weimar es mostra no interessat en adquirir els drets del “Ring”... i plou i fa fred durant molts dies!..

Hom pot imaginar fàcilment en quin estat d'esperit Wagner compon el tercer acte de “Tristany i Isol-da”, que no és el tema més feliç per a tractar! Aviat, però, entra en acció l'encant de la natura que el rodeja. El temps millora, Richard passeja per la prada magnífica. Es meravella de les activitats del poble, es diverteix amb els animals del pati d'una casa, gaudeix amb els jocs entre un gat i un ocell, una pagesa i el seu gos gran. Escolta “el cant diví dels ocells”, s'embriaga amb el color verd i amb la frescor de l'aire de les pastures. Alguns dies abans, estava completament decandit i no veia més que la seva mort prematura com a sortida. Ara, després d'una excursió pel Rigi, està exultant. El seu criat l'ha despertat a les quatre del matí tocant la trompa dels Alps: emprarà aquesta alegre melodia quan en el tercer acte de Tristany, **el pastor** anuncia el vaixell d'**Isolda**. Acaba la partitura de Tristany eufòric, conscient del fet que és a punt de produir una obra mestra amb una febre creadora indescriptible. Es compara amb Déu quan crea el món i es troba sol davant la seva obra acabada sense que ningú no el pugui lloar! Arriba a desitjar que les representacions de la seva òpera siguin mediocres perquè no produeixin la bogeria de l'auditori!

Acabada l'òpera i havent començat la temporada turística, Wagner abandona Lucerne. Sent la necessitat de veure món, d'assistir a concerts, de fer una vida social més intensa. Sap el que li

ha passat: el fracàs de Tannhauser a París, la impo-ssibilitat de mun-tar Tristany a Viena o a un altre lloc, els deutes que s'acumulen, la desesperança, l'arribada miraculosa de Lluís II de Baviera, la càbala aviat muntada en contra seu pels ministres del rei, la marxa de Munich (desem-bre 1865). Un cop més es refugia a Suïssa. A Gine-bra, per poc temps, novament a vora del llac dels Quatre Cantons, a Tribtschen ben a prop de Lucerne. Allà, amb Còsima i els seus nens viurà el que ell mateix anomenarà els anys més feliços. Considera Tribtschen com la seva "fortalesa lacustre" on se sent plenament segur. Mentre treballa sobre el tema de l'agitat preludi del tercer acte dels "Mestres Cantaires", diu que es troba en la seva fortalesa lacustre com Sachs en el seu taller i contempla el món per fer-li un cant. Des de Tribtschen, amb Còsima, encara fa una de les seves excursions tan coratjoses com delirants.

El 14 setembre 1868, la parella deixa Lucerne i travessa els Alps pel Gotardo fins arribar al Tessin i després a Gènova, tornant per Milan i Como fins a Lugano. Una tempesta devasta la regió, pero amb tot i això, Còsima i Richard decideixen arribar a Bellinzona, en direcció al Gotardo. Arribats a Biasca, les condicions meteo-rològiques són tan llastimoses que han de deixar el cotxe i decideixen seguir el camí a peu! Bogeria pura! Arriben en trist estat a Bodio (5 km) i després a Giornico (4 km). La tempestat és tan violenta que xipollegen pel fang i el pedruscall. Els cau una tromba d'aigua. Arribats a Faido (11 km) resten aïllats del món durant dos dies; els ponts han estat arrencats, i els pobles destruïts. Segueixen llur camí sempre sota diluvis, flanquejant rierols convertits en torrents. Finalment arriben a Airolo (17 km) des d'on poden prendre la diligència del Gotardo que els condueix a Lucerna. El 6 d'octubre de 1868, són de tornada a Tribtschen, evidentment completament esgotats. Han vist de prop la mort en diverses ocasions i han comprès que davant l'eternitat s'ha de girar l'esquena a tota falsedat"

És difícil dir si aquesta última excursió (Richard no en farà cap més de semblant i quatre anys més tard, els suaus turons de Bayreuth seran menys perillosos) ha tingut influència en l'obra del Mestre. En tot cas, sí que va tenir una immensa importància en la seva vida privada. En efecte, va ser en el més fort d'aquesta tempesta quan Richard i Còsima van decidir unir les seves vides, independentment de les conseqüències d'aquesta decisió (en aquesta època Còsima encara era casada amb Hans von Bülow) i va ser la nit del 14 al 15 de setembre que van concebre el seu fill Sigfrid! Còsima consignarà aquest fet més tard en el seu diari: l'11 de gener de 1883, és a dir, un més abans de la mort de Richard, aquest, contemplant el seu fill tan bell i ben dotat va dir: "El Gotardo va ser bo per a nosaltres!"

NOTES:

NOTA DE L'A: El lector farà bé si consulta un mapa de ruta de Suïssa per fer-se una idea de les distàncies recorregudes, sovint a peu, per Richard Wagner en les seves excursions. Les distàncies mencionades en el text representen una aproximació a les que podian existir en època de Richard Wagner. Les rutes eren més rudimentàries i probablement més directes que en l'actualitat.

NOTA DE LA T: joc de cartes

NOTA DE LA R: Els subratllats són de l'autor